

Juridiska frågeställningar vid innovationsarbete

FRÅGOR OCH SVAR

Inledning

Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) vill stimulera nytänkande och innovation i offentligt finansierade verksamheter. Smartare tjänster, teknik som stödjer verksamheten och bredare samverkan över gränser kan frigöra resurser för att möta växande behov.

Kommuner, landsting och regioner står inför stora utmaningar som kräver nya arbetssätt och lösningar. SKL arbetar därför långsiktigt för att stärka innovationsförmågan hos förbundets medlemmar.

Allt fler verksamheter etablerar strukturer för att fånga upp och realisera idéer och lösningar från anställda, företag och invånare som ett led i att utveckla verksamheten och öka kvalitén. Ett sådant arbetssätt kan innebära att verksamheten ställs inför olika typer av juridiska frågeställningar som annars sällan uppkommer.

Som ett led i att stärka innovationsförmågan har SKL samlat erfarenheter kring olika juridiska avvägningar som organisationer kan ställas inför i sitt förnyelse- och innovationsarbete. Många kommuner, landsting och regioner har etablerat olika typer av innovations- eller idéslussar, test- och demonstrationsmiljöer. Arbetet har bland annat resulterat i olika avtal, vägledning och policybeslut. De frågeställningar, underlag och mallar som redovisas och länkas i denna sammanställning är huvudsakligen material som tagits fram av kommuner och landsting/regioner utifrån deras behov. Följande frågor berörs i sammanställningen:

- Vilka juridiska frågor kan bli aktuella?
- Varför är det viktigt att göra rätt från början?
- Vilka berörs av juridiska avtal?
- Hur kan den egna organisationen förberedas?
- Avtalssamling innovation

De juridiska perspektiven i innovationsarbetet är viktiga och i ständig utveckling. Dela gärna dina erfarenheter med oss så kan vi bidra till att tillgängliggöra erfarenheter och kunskaper till fler.

Mer om SKL:s arbete med att stärka innovationskraften i offentliga verksamheter finns på skl.se/innovation.

Vilka juridiska frågor kan bli aktuella?

Förutsättningarna för att bedriva innovationsarbete ser olika ut hos respektive huvudman. I vissa fall erbjuds företag möjlighet att testa och utveckla produkter i samarbete med verksamhet och brukare, i andra fall handlar det om att ta hand om och utveckla idéer som kommer från medarbetare. Av den anledningen finns det inte *ett* svar på vilka juridiska aspekter som kan bli aktuella i det enskilda fallet. Följande frågeställningar återkommer ofta när offentliga myndigheter och bolag deltar i innovationsarbete och samarbete med externa parter:

- Vem äger rätten till idén – arbetsgivaren eller medarbetaren?
- Om idén förädlas tillsammans med andra, vem äger resultatet?
- Hur kan sekretessen kring idén upprätthållas?
- Hur kan immateriella rättigheter säkerställas?
- Hur får personuppgifter hanteras vid utveckling och test av idén?
- Vad gäller kring etik, ansvar, skadestånd och försäkringar vid test?
- Krävs samtycke från brukare/patient att delta i testet?
- Räknas innovationen som medicinteknisk produkt med krav på CE-märkning?
- Hur påverkar lagen om offentlig upphandling (LOU) möjligheten att ta in resultatet i verksamheten?
- Vad gäller avseende stöd till näringsidkare och statsstödsregler?

Varför är det viktigt att göra rätt från början?

Det korta svaret på varför det är viktigt att göra rätt från början är att man därigenom kan reducera de juridiska riskerna och öka sannolikheten för lyckade innovationsprojekt. Erfarenheter från utvecklingsarbeten som i all välmening pågått i skuggan av regelverken har visat sig leda till problem både för innovatören och verksamheten.

Ett konkret exempel på juridiska svårigheter är när en kommun eller landsting/region låter en medarbetare utveckla en idé på arbetstid. Medarbetaren nyttjar då interna resurser vilket kan räknas som ett stöd från arbetsgivare.

Ett annat exempel är att utveckling som skett mellan verksamhet och företag senare inte kunnat upphandlas då samarbetet inte reglerats så att kraven i LOU har tillgodosetts.

HUR KAN RISKERNA MINIMERAS?

- Tänk "framtid" redan i början av idéprocessen.
- Se till att idégivaren får seriösa råd och kvalificerat stöd hela vägen.
- Arbeta systematiskt med juridiska gränsdragningar och ställningstagande.
- Var pragmatisk – hitta balans mellan ansvar, möjligheter och risker.

Vilka berörs av juridiska avtal?

Innovationsarbetet kan innebära att olika former av avtal ska upprättas. Avtalen bidrar till att reducera de juridiska riskerna. Vilka olika avtal som bör upprättas varierar beroende på projektets karaktär och inblandade aktörer.

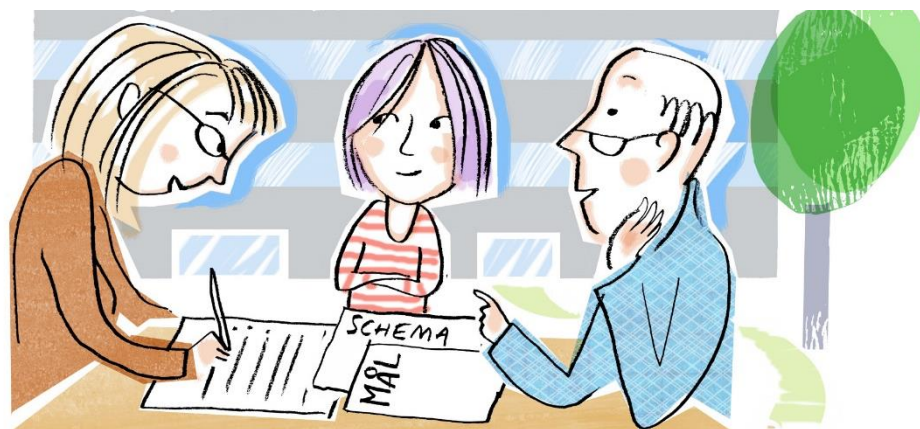
Exempel på aktörer som kan komma att beröras av juridiska aspekter och avtal

- innovatören
- verksamhet som deltar i utveckling eller test
- företag
- medarbetare i verksamheten
- testpersoner
- delaktiga patienter/brukare
- forskare
- andra aktörer som utvecklings- eller testprojekt kan komma i kontakt med

Hur kan den egna organisationen förberedas?

Konkreta tips från personer som arbetat med innovationsprojekt inom kommuner, landsting och regioner.

- Tala tidigt med ledningen för generella ställningstaganden (till exempel kring rätten till medarbetares idéer), vem har befogenheter och hur projekt ska administreras.
- Klargör etiska frågeställningar som kan bli aktuella samt vilken övergripande inställning som gäller för arbetet.
- Samarbeta med interna jurister kring hur man vill agera i olika juridiska frågeställningar.
- Säkerställ juridisk kompetens hos medarbetare som är engagerade i innovationsarbetet.
- Reglera vad som gäller vid samarbeten. Förutom juridiska och praktiska aspekter behöver även ansvar, befogenheter, ekonomiska och organisatoriska frågor hanteras.
- Anpassa och upprätta relevanta avtal som komplement till standardavtal som finns inom organisationen.
- Utveckla vägledning som stöd för idécoacher/projektledare avseende juridiska frågor.
- Inhämta kunskap från andra kunskapsmiljöer som till exempel högskola, science-parks och inkubatorer.

Avtalssamling innovation

I avtalssamlingen tangeras ett flertal lagar, föreskrifter och rättsområden. Juridik ger utrymme för tolkningar. Beroende på syfte och sammanhang kan tolkningar därför se olika ut i olika organisationer. Likaså kan utformningen av ett avtal variera beroende på vilken ståndpunkt verksamheten väljer i olika frågeställningar. Avtalssamlingen som presenteras här visar exempel på sådana skillnader.

Hur kan de juridiska mallarna användas?

SKL vill bidra till att minimera de juridiska riskerna och underlätta etablering och genomförande av innovationsprojekt. Syftet med avtalssamlingen är att tillgängliggöra arbeten som redan gjorts runt om i landet. Materialet kan anpassas och utvecklas för den egna verksamhetens behov i samråd med berörda parter och egna jurister.

Materialet kan användas som stöd för projektledare och medarbetare med ansvar för innovationsarbete samt för vägledning, avtal och gränsdragningsfrågor.

Bilaga 1: Avtal mellan arbetsgivare och medarbetare om rättigheter till idé

Enligt lagstiftningen omfattas arbetstagare inom kommuner, landsting och regioner av den så kallade "uppfinnarlagen", lag om rätten till arbetstagares uppfinningar (LAU, SFS 1949:345). I praktiken innebär det att arbetsgivaren har rätt att göra anspråk på patenterbara uppfinningar som genereras av medarbetare och faller inom verksamhetsområdet. När det gäller forskning som är förankrad inom universitet finns i lagen ett "lärarundantag" som ger en anställd inom universitetet rätt till sin idé.

För att uppmuntra idéer och förbättringar har dock många kommuner och landsting valt att ha en positiv hållning till den anställdes rätt till sin idé. Ofta ligger det inte i huvudmännens uppdrag att utveckla och förvalta produkter vilket också talar för en generös inställning gällande arbetstagares innovationsrättigheter. I vissa fall finns dock ett intresse av nyttjanderätt.

Riktlinjer för innovationsrättigheter inom vården

Genom en generell policy kan organisationens ställningstaganden kring innovationsrättigheter tydliggöras. Rapporten Riktlinjer för innovationsrättigheter i vården (SUNE-rapporten) har tagits fram av Akademiska sjukhuset i Uppsala på uppdrag av Näringsdepartementet i syfte att ge förslag till nationella riktlinjer för innovationsrättigheter inom vården. Rapporten ligger till grund för utformning av flera avtal.

Rapport: Riktlinjer för innovationsrättigheter i vården

Rapportens slutsats är att de allra flesta situationer rörande landstingsanställdas innovationsrättigheter kan regleras genom upprättande av ett av tre tänkbara standardavtal.

- Arbetsgivaren ger fribrev och tillskriver medarbetaren (arbetstagaren) alla rättigheter
- Arbetsgivaren ger fribrev med förbehåll för full nyttjanderätt i den egna verksamheten
- Avtal om samägande
- Ett fjärde alternativ är att skriva ett individuellt avtal i unika fall

En risk för arbetsgivaren med en generell policy är att man missar möjligheten att göra enskilda bedömningar och därmed gå miste om möjlighet till nyttjanderätt. En annan möjlighet är att utforma avtal där huvudmannen övertar utveckling och ägande och där ersättning till idégivaren utgår vid ett positivt ekonomiskt utfall. Denna typ av avvägningar bör övervägas inför utformning av riktlinjer och policybeslut för innovationsarbete.

Exempel på policybeslut och fribrev

Ställningstaganden kring arbetstagarens rätt till idén kan utformas på olika sätt. I vissa fall tillskrivs medarbetaren full rätt under en tidsbegränsad projekttid, i andra fall har arbetsgivaren valt möjligheten till nyttjanderätt. Nedan ges ett antal olika exempel från kommuner och landsting.

[Fribrev Landstinget Sörmland](#)

[Fribrev Vård och omsorg Katrineholms kommun](#)

[Fribrev Vård och omsorg, Eskilstuna kommun](#)

[Policybeslut Norrbottens läns landsting, Landstingsstyrelsens protokoll 110505, sid 14-17](#)

Bilaga 2: Avtal och vägledning för idéutveckling och test

Det finns idag ett flertal offentliga innovationsmiljöer i kommuner och landsting/regioner. Innovationsslussar i landstingen och sk. testbäddar inom äldreomsorg och socialtjänst syftar till att fånga upp och utveckla idéer och lösningar från anställda, företag och invånare som ett led i verksamhetsutvecklingen. Testbädden MISTEL i Västerås stad har i samarbete med SKL utarbetat en juridisk vägledning och en avtalssamling för skapa klarhet kring frågeställningar och reducera juridiska risker vid innovationsarbete.

EXEMPEL PÅ FRÅGESTÄLLNINGAR SOM KAN FINNAS MED I AVTALSSAMLINGAR

- immaterialrättsliga frågor
- försäkringsfrågor kring tester i brukares hem och i miljöer som verksamheten ansvarar för
- offentlig sekretess och skydd av företagshemligheter
- licenser
- personuppgifter, etc.

Avtal och vägledning MISTEL

[Juridisk vägledning](#)

[Juridisk vägledning - avtalssamling](#)

[Presentation av MISTEL](#)

Tips på fördjupad läsning inom olika rättsområden

[Läkemedelsverket: Medicinsk teknik och CE-märkning](#)

[Socialstyrelsen: Medicintekniska produkter i hälso- och sjukvården](#)

[Datainspektionen: Personuppgiftslagen](#)

[Riksdagen: Lagen om rätten till arbetstagarens uppfinning \(1949:345\)](#)

[Patent- och registreringsverket: Immateriella rättigheter](#)

Juridiska frågeställningar vid innovationsarbete

Frågor och svar

Allt fler kommuner och landsting/regioner etablerar strukturer för att fånga upp och realisera idéer och lösningar från anställda, företag och invånare som ett led i verksamhetsutvecklingen. SKL har samlat erfarenheter kring olika juridiska avvägningar som organisationen kan ställas inför under arbetet.

Upplysningar om innehållet
Klas, Danerlov, klas.danerlov@skl.se

© Sveriges Kommuner och Landsting, 2016
Beställningsnummer: 5431
Text: Angelica Hafström,
Illustration/foto: Helena Bergendahl
Produktion: Christina Thulin, SKL

Beställ eller ladda ner på webbutik.skl.se. Beställningsnummer 5431